

भारतीय रिज़र्व बैंक
RESERVE BANK OF INDIA

वेबसाइट : www.rbi.org.in/hindi

Website : www.rbi.org.in

ई-मेल/email : helpdoc@rbi.org.in

संचार विभाग, केंद्रीय कार्यालय, शहीद भगत सिंह मार्ग, फोर्ट, मुंबई-400001

Department of Communication, Central Office, Shahid Bhagat Singh Marg, Fort, Mumbai-400001 फोन/Phone: 022- 22660502

22 ऑक्टोबर 2021

ऑक्टोबर 6 ते 8, 2021 रोजीच्या नाणेविषयक धोरण समितीच्या सभेचे इतिवृत्त

[भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम 1934 च्या कलम 45 झेडएल खाली]

भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम 1934 च्या कलम 45 झेड वी खाली स्थापन करण्यात आलेल्या नाणेविषयक धोरण समितीची (एमपीसी) एकतीसावी सभा ऑक्टोबर 6 ते 8, 2021 पासून घेण्यात आली होती.

2. ह्या सभेत सर्व सभासद हजर होते - डॉ. शशांक भिडे, वरिष्ठ सल्लागार, नॅशनल काउंसिल ऑफ अप्लाइड इकॉनॉमिक रिसर्च, दिल्ली, डॉ. आशिमा गोयल, प्रोफेसर, इंदिरा गांधी इंस्टिट्यूट ऑफ डेव्हलपमेंट रिसर्च, मुंबई, प्रोफेसर जयंथ आर वर्मा, प्रोफेसर, इंडियन इंस्टिट्यूट ऑफ मॅनेजमेंट, अहमदाबाद, डॉ. मृदुल के. सग्गर, कार्यकारी संचालक, (भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम 1934 च्या कलम 45 झेडबी (2) (सी) खाली केंद्रीय मंडळाने नामनिर्देशित केलेले रिझर्व्ह बँकेचे अधिकारी), डॉ. मायकेल देबब्रत पात्रा, नाणेविषयक धोरणांचे प्रभारी उप-गव्हर्नर, ह्या सभेचे अध्यक्ष गव्हर्नर, डॉ. शक्तिकांत दास होते. फेब्रुवारी, 2020 नंतर समोरासमोर झालेली एमपीसीची ही पहिलीच सभा होती.

3. भारतीय रिझर्व्ह बँक अधिनियम 1934 च्या कलम 45 झेडएल अन्वये, रिझर्व्ह बँक, ह्या नाणेविषयक धोरण समितीच्या प्रत्येक सभेचे इतिवृत्त, त्या सभेनंतर 14 व्या दिवशी प्रसिध्द करील व त्यात पुढील गोष्टी समाविष्ट असतील.

(अ) नाणेविषयक धोरण समितीच्या सभेमध्ये स्वीकारलेला ठराव.

(ब) वरील सभेत स्वीकारलेल्या ठरावावर, नाणेविषयक धोरण समितीच्या प्रत्येक सभासदाचे, त्या सभासदाने दिलेले स्वतःचे मत

(क) कलम 45 झेड आय च्या पोटकलम (11) खाली, त्या सभेत स्वीकारलेल्या ठरावावरील, नाणेविषयक धोरण समितीच्या प्रत्येक सभासदाचे निवेदन.

4. ह्या एमपीसीमध्ये, ग्राहक विश्वास, लोकांच्या महागाई बाबतच्या घरगुती अपेक्षा, कॉर्पोरेट क्षेत्राची कामगिरी, कर्ज परिस्थिती, औद्योगिक सेवा व पायाभूत सोयी क्षेत्रांसाठीचा दृष्टिकोन व व्यावसायिक भविष्यवेत्त्यांची प्रक्षेपणे ह्यांचे मापन/आढावा घेण्यासाठी रिझर्व्ह बँकेने केलेल्या सर्वेक्षणांचा आढावा घेण्यात आला. ह्या एमपीसीने सविस्तर रितीने, कर्मचा-यांची समष्टी-अर्थव्यवस्था प्रक्षेपणे व ह्या विचारसरणीबाबतच्या निरनिराळ्या जोखमी (धोके)

ह्याबाबतची पर्यायी रुपरेषा यांचाही आढावा घेतला. वरील गोष्टींबाबत आणि नाणेविषयक धोरणाच्या पवित्र्यावर ब-याच चर्चा केल्यानंतर एमपीसीने खालील ठराव स्वीकारला/पारित केला.

ठराव

5. विद्यमान व उदयोन्मुख समष्टी अर्थव्यवस्थेच्या स्थितीच्या मूल्यमापनावर आधारित, नाणेविषयक धोरण समितीने (एमपीसी), आज (ऑक्टोबर 8, 2021) तिच्या सभेमध्ये पुढील ठरावे केले :-

- लिक्विडिटी अँडजस्टमेंट सुविधेखाली (एलएएफ) धोरणाचा रेपो दर न बदलता तो 4.0% ठेवण्यात यावा.
 - त्यामुळे एलएएफ खालील रिव्हर्स रेपो दर हा देखील न बदलता तो 3.35% राहतो आणि मार्जिनल स्टँडिंग फॅसिलिटी दर (एमएसएफ) आणि बँक दर 4.25% एवढे राहतात.
- एमपीसीने असेही ठरविले की, पुढे जाताना महागाई उद्दिष्टांच्या आतच असल्याची खात्री करून घेत असतानाच, आवश्यकता असेपर्यंत, टिकाऊ धर्तीवर विकासाचे पुनरुज्जीवन करून तो टिकवून कोविड-19 चा अर्थव्यवस्थेवरील प्रभाव कमी करणे सुरुच ठेवते.

विकासाला मदत/आधार देत असताना, हे निर्णय, 4% +/-2%. ह्या ग्राहक मूल्य निर्देशक महागाईसाठी, मध्यम मुदत उद्दिष्ट साध्य करण्याच्या ध्येयाला धरूनच आहेत.

ह्या निर्णयांमधील मुख्य विचारधारा खालील निवेदनात दिली आहे.

मूल्यमापन

जागतिक अर्थव्यवस्था

6. ऑगस्ट 4 ते 6, 2021 दरम्यान झालेल्या एमपीसीच्या सभेपासून, लसीकरणाचे दर/प्रमाण तुलनेने जास्त असलेल्या देशांसह, इतर देशांमध्येही, जागतिक पूर्वावस्था येण्याची गती, कोविड-19 च्या डेल्टा व्हॅरिअंटच्या जलद प्रसारामुळे मंद झाली आहे. ऑगस्ट महिन्यामध्ये, सात महिन्यातील नीचांक गाठल्यावर, सप्टेंबरमध्ये जागतिक परचेसिंग मॅनेजर्स निर्देशांक (पी एम आय) थोडासा वाढला आहे. 2021 च्या दुस-या तिमाहीत व्यापारांचे आकारमान लवचिक/स्थितीस्थापक राहिले, परंतु अलिकडे मात्र, पुरवठा व परिवहन ह्यांच्या उणीवा तशाच राहिल्याने त्याचीही गती मंद झाली आहे.

7. मालाच्या किंमती चढ्याच राहिल्या असून, परिणामी, बहुतेक प्रगत देशांमध्ये (ईई) व उदयोन्मुख मार्केट अर्थव्यवस्थांमध्ये (ईएमई) महागाईचे दबाव वाढले व त्यामुळे, पहिल्या प्रकारातील काही, व दुस-या प्रकारातील बहुतेक केंद्रीय बँकांना नाणेविषयक निर्बंध दृढतर करावे लागले आहेत. ह्या वर्षाच्या उत्तरार्धात, प्रमुख प्रगत अर्थव्यवस्थांमधील बाँड खरेदी कमी होण्याच्या संभाव्यतेबरोबर नाणेविषयक पवित्र्यात केलेल्या बदलामुळे, ऑगस्टमध्ये मर्यादित राहिल्यानंतर, प्रमुख ईई व ईएमई मधील बाँड्सच्या उत्पन्नातील एकाएकी/मोठ्या वाढीमुळे, आंतरराष्ट्रीय वित्तीय बाजारांवर ताण येणे सुरु झाले आहे. युएस डॉलर खूप भक्कम झाला आहे तर, अलिकडील आठवड्यातील भांडवली जावकांमुळे, ईएमई मुद्रा/चलन, सप्टेंबरच्या सुरुवातीपासून क्षीण झाली आहेत.

देशांतर्गत अर्थव्यवस्था

8. देशांतर्गत आघाडीवर खरे सकल राष्ट्रीय उत्पन्न (जीडीपी), 2021 च्या पहिल्या तिमाहीत, वर्षा-वर्षा नुसार (वाय-ओ-वाय) 20.1% ने वाढले व त्यामुळे एक मोठा लाभदायक पाया मिळाला. परंतु, ह्या साथीच्या दुस-या लाटेमुळे गती थोडी मंद झाली. 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीत, ख-या जीडीपीचा स्तर हा, दोन वर्षापूर्वीच्या, त्याच्या साथ येण्यापूर्वीच्या स्तरापेक्षा 9.2% ने कमी होता. मागणीच्या बाजूस, जीडीपीच्या बहुतेक सर्व घटक विभागांनी दणकट अशी वाय-ओ-वाय वाढ दर्शविली. पुरवठ्याच्या बाजूला, रियल ग्रॉस व्हॅल्यू अॅडेड (जीव्हीए), 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीत, वाय-ओ-वाय 18.8% ने वाढली.

9. जंतु संसर्ग कमी झाल्याने, निर्बंध शिथिल केल्याने व लसीकरणाची गती वाढल्याने, ऑगस्ट-सप्टेंबरमध्ये आर्थिक कार्यकृतींनी परत वेग घेतला. ऑगस्ट मधील विश्रांतीनंतर नैऋत्य मॉन्सूनचे सप्टेंबरमध्ये जोर घेतला व त्यामुळे दीर्घकालीन सरासरी खाली खाली असलेली पावसाची संचयित तूट 0.7% इतकी कमी झाली आणि खरीपाच्या पेरण्या मागील वर्षापेक्षा अधिक झाल्या. अग्रिम संभाव्य अंदाजानुसारचे 150.5 दशलक्ष टन खरीप धान्याचे उत्पादन हे कृषी क्षेत्रासाठी चांगलेच म्हणावयास पाहिजे. सप्टेंबर अखेरीस, संपूर्ण जलाशयाच्या 80% असलेला पाण्याचा साठा/स्तर, दहा वर्षातील सरासरीपेक्षा वर असल्याने, रब्बी पिकांचा हंगाम चांगला असणे अपेक्षित आहे.

10. दीर्घ कालासाठी मंद गतीने होणा-या औद्योगिक उत्पादनाने, जुलै महिन्यात सलग पाचव्यांदा वाय-ओ-वाय वाढ दर्शविली आहे. 53.7 हा सप्टेंबर मधील उत्पादनाचा पीएमआय धन/सकारात्मक पट्ट्यातच राहिला आहे. संपर्क आवश्यक सेवांच्या आतापर्यंत दबून राहिलेल्या मागण्यांमुळे सेवा कार्यकृतींमध्ये वाढ झाली आहे. काही दुय्यम घटक कमी झाले असले तरीही, सेवांचा पीएमआय, सप्टेंबरमध्ये 55.2 वर म्हणजेच वृद्धीच्या पट्ट्यातच राहिला आहे. ऑगस्ट-सप्टेंबर मधील हाय फ्रिक्वेन्सी इंडिकेटर्स-रेल्वे माल वाहतुक, सिमेंट उत्पादन, विजेची मागणी, बंदरातील माल, ई-वे बिल्स, जीएसटी व पथकर संकलन - साथीच्या आधी असलेल्या स्तराच्या तुलनेत आर्थिक कार्यकृती रुळावर येत असल्याचे सूचित करतात, तर देशांतर्गत हवाई प्रवास, दुचाकी वाहनांची विक्री, व पोलादाचा वापर ह्यासारखे निर्देशक मागे पडणे सुरुच आहे. मोठ्या प्रमाणावरील बाह्य मागणीमुळे बिगर-तेल निर्यातीमध्ये मोठी वाढ होत राहिली.

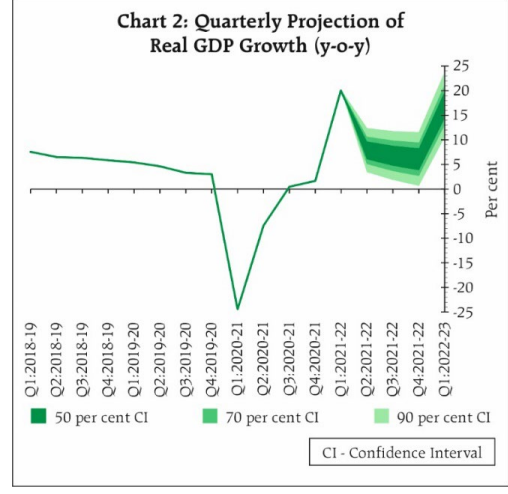
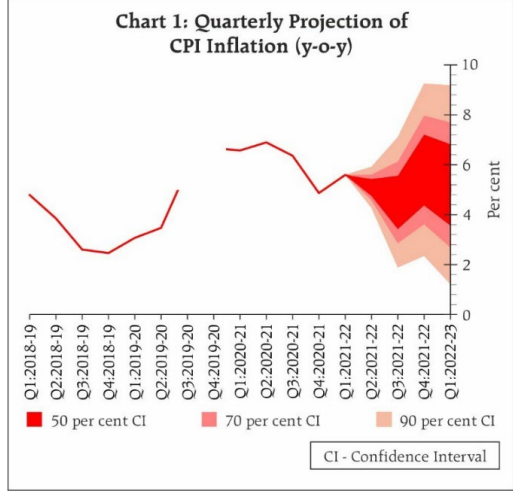
11. ऑगस्ट मधील हेडलाईन सीपीआय महागाई 5.3 %, सलग दुस-या महिन्यातही कमी झाली, म्हणजे मे-जून, 2021 मधील उच्चतम स्तरावरून 1% ने खाली आली. हे मुख्यतः अन्नपदार्थातील महागाई कमी झाल्यामुळे झाले. इंधनाची महागाई ऑगस्टमध्ये नव्या उच्चांकावर पोहोचली. कोअर इन्फ्लेशन, म्हणजे, अन्न व इंधन सोडून इतर महागाई, जुलै-ऑगस्ट, 2021 मध्ये 5.8% अशी वाढलेलीच राहिली.

12. स्थिर दर रिव्हर्स रेपो, 14 दिवसांचा बदलत्या दराचा रिव्हर्स रेपो (व्हीआरआरआर) आणि तरलता समायोजन सुविधेखालील (एलएएफ) फाईन ट्युनिंग कार्यकृती ह्यांच्याद्वारे, दैनंदिन वापर (अॅबसॉर्प्शन), जुलै-ऑगस्ट मधील सरासरी रु.7.7 लक्ष कोटींपासून, सप्टेंबरमध्ये रु.9.0 लक्ष कोटी व ऑक्टोबर मध्ये (6 ऑक्टोबर पर्यंत) रु.9.5 लक्ष कोटींपर्यंत वाढल्याने, ऑगस्ट-सप्टेंबरमध्ये प्रणालीची तरलता (लिक्विडिटी) मोठ्या प्रमाणावर अतिरिक्त झाली.

2021-22 च्या दुस-या तिमाहीमधील दुय्यम बाजार सरकारी सिक्युरिटी मिळविण्याच्या कार्यक्रमाखालील (जी-सॅप 2.0) रु.1.2 लक्ष कोटींच्या लिलावांमुळे, मुदत-रचनेमध्ये/साचामध्ये तरलता उपलब्ध झाली. ऑक्टोबर 1, 2021 रोजी असल्यानुसार, राखीव पैसा (कॅश रिझर्व्ह रेशोमधील बदलाच्या प्रथम फेरीतील प्रभावासाठी समायोजित) 8.3% ने (वाय-ओ-वाय) वाढला व सप्टेंबर 24, 2021 रोजी, धन-पुरवठा (एम3) व बँक कर्ज अनुक्रमे 9.3% ने व 6.7% ने वाढले. भारताचा विदेशी मुद्रा राखीव निधी, 2021-22 मध्ये (ऑक्टोबर 1 पर्यंत) युएसडी 60.5 बिलियनने वाढून युएसडी 637.5 बिलियन झाला. ह्यातून स्पेशल ड्रॉईंग राईट्स (एसडीआर) चे ॲलोकेशन (वाटप) अंशतः दिसून आले व हा निधी 2021-22 मधील 14 महिन्यांच्या प्रक्षेपित आयातीच्या जवळपास होता.

पुढील चित्र (आऊटलुक)

13. पुढे जाता, खरीप पिकांमधील पेरणीमधील वाढीमुळे व परिणामी येणा-या मोठ्या उत्पादनामुळे, 2021-22 च्या तिस-या तिमाहीत महागाईची वक्ररेषा खाली येऊ शकते. अन्नधान्याच्या पुरेशा बफर साठ्याबरोबरच हे घटकही द्विदल धान्याच्या किंमती आटोक्यात ठेवण्यास साह्यभूत होऊ शकतात. महागाई अस्थिर करणा-या भाज्यांच्या किंमती ह्या वर्षात आतापर्यंत तरी नियंत्रणात राहिल्या असून अवकाळी पावसामुळे खंड न पडल्यास त्या तशाच/कमी राहण्याची शक्यता आहे. डाळी व खाद्य तेलांच्या बाबतीत सरकारने पुरवठ्याच्या बाबतीत केलेले हस्तक्षेप, मागणी-पुरवठा दरम्यानची तफावत भरून काढण्यास मदत करत असून, खरीपाच्या हंगामात ही परिस्थिती आणखी सुधारण्याची अपेक्षा आहे. तथापि, अलिकडील काळात खाद्य तेलांच्या किंमतीमध्ये झालेली वाढ काळजी करण्यासारखीच आहे. ह्याच्या उलट, जागतिक दृष्ट्या मागणी-पुरवठा परिस्थितीमधील अनिश्चिततेमुळे अस्थिर होणा-या कूड ऑईलच्या किंमतीचा दबाव अजून आहेच. देशातील पंपांवरील किंमती उच्च स्तरावरच आहेत. धातु व ऊर्जेच्या वाढत्या किंमती, महत्वाच्या औद्योगिक सुट्या भागांची तीव्र टंचाई आणि उच्चतर वाहतुक खर्च ह्यामुळे इनपुट (कच्चा माल) किंमतीवरील दबाव वाढत आहे. कमी मागणीच्या परिस्थितीमुळे त्याचा परिणाम पक्क्या मालाच्या किंमतीपर्यंत पोहचत नाही. सीपीआय हेडलाईन महागाईची गती अन्न-धान्याच्या किंमती कमी झाल्याने मंद झाली आहे, सहाय्यक अशा पायाभूत परिणामांबरोबर ह्यामुळे, नजीकच्या भविष्यात महागाई लक्षणीय अशी कमी होऊ शकते. हे सर्व घटक विचारात घेता, 2021-22 साठीच्या महागाईचे प्रक्षेपण 5.3% ठेवता येते. म्हणजेच, जोखमी स्थूलमानाने विचारात घेऊन, दुस-या तिमाहीत 5.1%, तिस-या तिमाहीत 4.5%, व चौथ्या तिमाहीत 5.8%. 2022-23 च्या पहिल्या तिमाहीसाठीची सीपीआय महागाई 5.2%, अशी प्रक्षेपित करण्यात आली आहे (चार्ट 1).

14. दुसरी लाट समाप्त होत असताना देशांतर्गत कार्यकृतींनी गती घेतली आहे. पुढे जाता, खरीपातील नेहमीसारखी पेरणी धरून व रब्बी पिकांचा हंगाम चांगला असल्याचे धरून ग्रामीण मागणी वाढलेलीच राहण्याची शक्यता आहे. लसीकरणाच्या गतीमधील लक्षणीय बाब, नवीन जंतुसंसर्गाचे कमी झालेले प्रमाण, आणि येऊ घातलेला सणवारांचा मोसम ह्यामुळे, संपर्क आधारित सेवांची इतके दिवस दबून राहिलेली मागणी वाढण्यास मदत होईल व संपर्क रहित सेवांची मागणीही जोर धरून नागरी मागणी वाढवू शकते. नाणेविषयक व आर्थिक स्थिती सुलभ व विकासासाठी सहाय्यक आहेत. क्षमतेचा वापर करण्यात सुधारणा दिसत आहे तर व्यावसायिक चित्र व ग्राहक विश्वास पूर्ववत होत आहेत. पायाभूत सोयी विकास, अॅसेट मोनेटायझेशन, कर आकारणी, दूरसंचार क्षेत्र व बँकिंग क्षेत्र ह्यावर लक्ष केंद्रित करून, सरकारने रुंद/भक्कम पायावर केलेल्या सुधारणांमुळे, निवेशकांचा विश्वास वाढेल, क्षमतेमध्ये वाढ होईल व खाजगी गुंतवणुकीत वाढ होईल. प्रॉडक्शन लिंकड इनसेंटिव (पीएलआय) योजना, देशांतर्गत उत्पादन व निर्यातीसाठी सुचिन्हच आहे. कोविड-19 च्या भविष्यातील आलेखाबाबतच्या अनिश्चिततेसह, सेमिकंडक्टर्सची जागतिक टंचाई, माल-वस्तूंच्या वाढवलेल्या किंमती व इनपुट खर्च आणि जागतिक दृष्ट्या संभाव्य वित्तीय बाजारांची अस्थिरता, हे सर्व, देशांतर्गत विकासासाठीचे महत्वाचे धोके आहेत. हे सर्व घटक विचारात घेता, 2021-22 साठीची जीडीपीची खरी वाढ 9.2% ठेवता येते. म्हणजेच, दुस-या तिमाहीत 7.9%, तिस-या तिमाहीत 6.8%, चौथ्या तिमाहीत 6.1%. 2022-23 च्या पहिल्या तिमाहीसाठीची खरी जीडीपी वाढ 17.2% अशी प्रक्षेपित करण्यात आली आहे (चार्ट 2).

15. जुलै-ऑगस्ट मधील महागाईचे आकडे अपेक्षा केल्यापेक्षा कमी होते. कोअर (मूलभूत) महागाई वरच्या स्तरावरच राहिली असल्याने, पुरवठ्याच्या बाजूवरील व किंमतीवरील दबाव आणखी कमी करण्यासाठीचे उपाय - केंद्र व राज्य ह्या दोन्हीही सरकारांनी पेट्रोल व डीझेल वरील केमी केलेल्या थेट कॅलिब्रेटेड करांमार्फत - महागाई दीर्घकाळ कमी करण्यास व महागाईच्या अपेक्षा आवाक्यात ठेवण्यास मदतच करतील. एकूण मागणीचे चित्र दिवसेंदिवस सुधारतच आहे. परंतु त्यातील तफावत खूप मोठी आहे. आऊटपुट मात्र अजूनही कोविड पूर्व स्तरावरच असून पूर्ववत होणे मात्र विषम/असमान असून ते केवळ धोरणात्मक आधारावरच अवलंबून आहे. साथ-पूर्व स्तराच्या तुलनेत, भारताच्या आर्थिक कार्यकृतींच्या दोन पंचमांश अशा संपर्क-आवश्यक सेवा अजूनही खूप पिछाडीवर आहेत.

उत्पादन क्षेत्रामधील क्षमता-वापर त्याच्या साथ-पूर्व स्तराच्या खालीच असून, टिकून राहणारी गुंतवणुक मागणी पुनश्च येण्यासाठी, तिची दीर्घकालीन सरासरी गाठण्यासाठी जलद पूर्वावस्था येणे आवश्यक आहे. देशांतर्गत अर्थव्यवस्था सुधारत असल्याची चिन्हे दिसत असली तरी, काही मोठ्या आशियाई अर्थव्यवस्थांमधील मंद विकासाच्या हवेमुळे, नैसर्गिक वायूंच्या किंमतींमध्ये अलिकडील आठवड्यांमध्ये झालेल्या मोठ्या उसळीमुळे, आणि काही मोठ्या प्रगत देशांमधील नाणेविषयक धोरणांचे सामान्यीकरण (नॉर्मलायझेशन) झाल्याने निर्माण झालेल्या काळजीमुळे, बाह्य वातावरण/परिस्थिती अनिश्चित व आव्हानात्मक होत आहे. ह्या पार्श्वभूमीवर, सुरु असलेली पूर्वावस्था येण्यास सर्व वाहिन्यांमार्फत, परिश्रमपूर्वक सांभाळले पाहिजे. ह्याबाबतीत विकास व महागाईच्या चित्रासोबत येणारी अनिश्चितता विचारात घेऊन एमपीसी सावध राहिल. त्यानुसार, निर्माण होणारी परिस्थिती ध्यानात ठेवून, धोरणाचा रेपो दर न बदलता तो 4 टक्के ठेवण्याचे, आणि टिकून राहणा-या धर्तीवर विकासाचे पुनरुज्जीवन करण्यास आवश्यक असलेल्या काळापर्यंत समावेशक पवित्रा तसाचे ठेवण्याचे, आणि पुढे जाताही महागाई ठरविलेल्या उद्दिष्टांच्या आतच राहिल ह्याची खात्री करत, कोविड-19 चा अर्थव्यवस्थेवरील प्रभाव/आघात कमी करण्याचे एमपीसीने ठरविले आहे.

16. एमपीसीच्या सर्व सभासदांनी - डॉ. शशांक भिडे, डॉ. आशिमा गोयल, प्रो. जयंथ आर वर्मा, डॉ. मृदुल के सगगर, डॉ. मायकेल देबब्रत पात्रा आणि श्री. शक्तिकांत दास - ह्यांनी धोरणाचा रेपो रेट न बदलता तो 4% ठेवण्यास एकमताने ठरविले आहे.

17. प्रो. जयंथ आर. वर्मा सोडल्यास, सर्व सभासदांनी म्हणजे डॉ. शशांक भिडे, डॉ. अशिमा गोयल, डॉ. मृदुल के. सगगर, डॉ. मायकेल देबब्रत पात्रा व श्री. शक्तिकांत दास - ह्यांनी, विकासाचे पुनरुज्जीवन करून तो टिकाऊ धर्तीवर ठेवण्यासाठी आवश्यक असेपर्यंत व पुढे जाऊनही महागाई उद्दिष्टांच्या आतच राहिल ह्याची खात्री करून घेत, कोविड-19 चा अर्थव्यवस्थेवरील परिणाम कमी करण्यासाठी, समावून घेण्याचा/समावेशक पवित्रा घेणे सुरुच ठेवण्यासाठी मते दिली. प्रो. जयंथ आर. वर्मा ह्यांनी मात्र ठरावाच्या ह्या भागावर निराळे मत/विचार दिले.

18. एमपीसीच्या ह्या सभेचे इतिवृत्त ऑक्टोबर 22, 2021 रोजी प्रसिध्द केले जाईल.

19. एमपीसीची पुढील सभा डिसेंबर 6 ते 8, 2021 दरम्यान ठेवण्यात आली आहे.

धोरणाचा रेपो रेट न बदलता तो 4% ठेवण्याच्या ठरावावरील मतदान

सभासद	मत
डॉ. शशांक भिडे	होय
डॉ. अशिमा गोयल	होय
प्रो. जयंथ आर. वर्मा	होय
डॉ. मृदुल के. सगगर	होय
डॉ. मायकेल देबब्रत पात्रा	होय
श्री. शक्तिकांत दास	होय

डॉ. शशांक भिडे यांचे निवेदन

20. विद्यमान वित्तीय वर्षाच्या पहिल्या दोन महिन्यांमध्ये, कोविड-19 ह्या साथीच्या दुस-या लाटेच्या तीव्रतम धक्क्यामधून अर्थविषयक कार्यकृती आता पूर्वावस्थेत येत असल्याचे अनेक निर्देशक दाखवित आहेत. नॅशनल स्टॅटिस्टिकल ऑफिस (एनएसओ) कडील, 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीसाठीच्या जीडीपीचे अंदाज, दुस-या लाटेच्या ह्या कालावधीमध्ये, वर्षा-वर्षात (वाय ओ वाय) 21.1% वाढ दर्शवित आहेत. जीडीपीमधील ही मोठी वाढ, 2019-20 च्या पहिल्या तिमाहीच्या तुलनेत पहिल्या लाटेपेक्षा दुस-या लाटेचा प्रभाव कमी झाला असल्याचे दर्शविते. पहिल्या लाटेदरम्यानच्या 2020-21 च्या पहिल्या तिमाहीमधील 24.4% ह्या -हासाच्या तुलनेत, विद्यमान वित्तीय वर्षाच्या पहिल्या तिमाहीतील जीडीपी 9.2% ने कमी आहे. हे आकृतीबंध, ह्या साथीचा नकारात्मक प्रभाव दर्शवितात व काही क्षेत्रांचे इतर क्षेत्रांच्या मानाने खूपच नुकसान झाल्याचे विचारात घेता, अर्थव्यवस्थेची पुनर् बांधणी करण्याचे आव्हानच अधोरेखित करतात.

21. सरसकट/एकूण विचारात न घेतल्यास, जीडीपीचे सर्व मुख्य घटक, प्रायवेट फायनल कंझमशन खर्च (पीएफसीई), सकल स्थिर गुंतवणुक (जीएफसीएफ) आणि निर्याती ह्यात वाय ओ वाय धर्तीवर, वित्तीय वर्ष 2022 च्या पहिल्या तिमाहीत अनुक्रमे 19.3%, 55.3% व 39.1% ने वाढ झाली आहे. सकल जीडीपीच्या बाबतीत, पीएफसीई व जीएफपीएफ हे 2019-20 च्या पहिल्या तिमाहीतील साथ-पूर्व स्तरांच्या खाली आहेत. सरकारी अंतिम वापर खर्च (जीएफसीई) 2020-21 मध्ये बराच वाढला होता, तो 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीत, वरील कालाच्या तुलनेत कमी झाला. 2019-20 च्या पहिल्या तिमाहीतील म्हणजे, साथपूर्व स्तरापेक्षाही, आता निर्याती वाढल्या आहेत. 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीत आयाती एकदम वाढल्या परंतु ह्या, 2019-20 च्या पहिल्या तिमाहीतील स्तरापेक्षा खाली राहिल्या.

22. साथीच्या दुस-या लाटेदरम्यान पुरवठा-बाजूकडील खंड/तूट पहिल्या लाटेच्या मानाने कमी तीव्र होती कारणे हे खंड/तुटी राष्ट्रीय स्तरावरील नव्हत्या तर राज्य स्तरावरील किंवा अधिकतर प्रमाणात स्थानिक स्तरावरील होत्या. ह्यामुळे पुरवठ्याच्या बाजूकडील निर्बंध कमी होण्यास मदत झाली, परंतु लक्षणीय अशा रोजगार व उत्पन्न हानीमुळे, मागणी मात्र कमीच राहिली. वाढली नाही. सध्याच्या विकासाच्या असमान साचात/रचनेत आर्थिक पूर्वावस्थेच्या स्वरूपातील काही फरक/तफावत दिसून येत आहेत.

23. पुरवठ्याच्या बाजूकडील निर्बंध शिथिल केल्यावर अर्थव्यवस्था साथ-पूर्व स्तरावर येतील अशी अपेक्षा केल्यास, पूर्ववत होण्याची गती, पुरवठा तसेच मागणी ह्यावर परिणाम करणा-या घटकांवरच अवलंबून असेल. पुरवठ्याच्या बाजूस पुरेशी मागणी असतानाही, नवीन वातावरणात व्यवसाय करण्यासाठी नवीन गुंतवणुकीच्या गरजेसह, कड्ड्या मालाचा पुरवठा, कड्ड्या मालाच्या किंमतींमधील वाढ ह्यामुळे विकास/वृद्धी संकुचित होऊ शकते. अशी पूर्वावस्था येण्याची गती पुरवठ्याच्या बाजूस कमी/मंद असल्यास, मागणी लवकर वाढत गेल्यास किंमतीही वाढत जातील.

पुरवठ्यातील वाढ लवकर झाल्यास, दोन्हीही बाबतीत, कूड ऑईल व मालवस्तु बाजार ह्यासह बाहेरील क्षेत्रातून येणारे धक्के ह्या चित्रातील धोके वाढवित असले तरीही, किंमतींमधील वाढ दबलेलीच/कमी असेल.

24. वाय ओ वाय वाढीचे दर अत्यंत उच्च असलेल्या एप्रिल 2021 मधील डेटा सोडल्यास, मे व जून 2021 मध्ये वाढीचे दोन आकडी दर असलेला इंडेक्स ऑफ इंडस्ट्रियल प्रॉडक्शन (आय आय पी-जनरल), 2019 मध्ये त्याच दोन महिन्यांसाठी खालच्या स्तरावर होता. तथापि, जुलै 2021 मध्ये, खनिकर्म (मायनिंग) व वीज ह्याबाबतीत हा आयआयपी क्षेत्र दोन वर्षांपूर्वीच्या स्तराच्या वर होता. आणि जुलै 2019 मध्ये आयआयपी-जनरल, ह्या स्तराच्या 0.3% खाली होता. एकंदरीने पाहता हा कल स्पष्टपणे औद्योगिक कार्यकृती, साथ-पूर्व स्तरावर नेणाराच दिसत आहे. काही आकृतीबंध, काही विशिष्ट क्षेत्रातील आऊटपुटची वाढ कमी होण्याचे सूचित करत आहेत. जुलै 2021 मध्ये, विशेषतः ग्राहकोपयोगी वस्तूसाठी आयआयपी कमी होता, प्राथमिक व भांडवली मालासाठी तो जुलै 2019 मधील साथ-पूर्व स्तरापेक्षा अधिक होता, तर मध्यस्थ (इंटरमिडिएट) माल व पायाभूत सोयी/बांधणी क्षेत्रांसाठी तो 2 ते 2.5% होता.

25. पूर्वावस्था येण्याच्या सुरुवातीच्या टप्प्यात असलेल्या नॉन-आयटी सेवांमधील क्षेत्रांचीही दखल घेणे महत्वाचे आहे. कच्च्या मालाच्या किंमतीचे दबाव लक्षणीय असून, ग्राहकांकडील मागणी असूनही पूर्वपदावर येत आहे. अशा परिस्थितीत एमएसएमई व अपारंपरिक क्षेत्रांना अधिक मोठ्या आव्हानांना सामोरे जावे लागत आहे.

26. 2021 साठीच्या प्रथम अग्रिम अंदाजात प्रक्षेपित केलेल्या उच्चतर खरीप पिकांचा विचार करता ग्रामीण मागणी चांगली असण्याची अपेक्षा आहे. ट्रॅक्टर्स व मोटारसायकलीची विक्री म्हणजे ग्रामीण मागणीच्या स्थितीचे निर्देशक - 2019 मधील एप्रिल-ऑगस्ट मधील स्तरापेक्षा, 2021 मधील त्याच कालावधीसाठी बहुविधदर्शी साचा दाखवित आहेत. ट्रॅक्टर्सची विक्री एकदम वाढली तर मोटारसायकलींची विक्री कमी दिसून येत आहे. नागरी मागणीच्या बाबतीत, देशांतर्गत विमान प्रवास, प्रवासी वाहतुक वाहने आणि ग्राहकोपयोगी वस्तूंची विक्री हे बहुविध साचे/कल दर्शवित आहेत. ह्यातील काही आकृतीबंध पुरवठ्याच्या बाजूकडील निर्बंधांशी (हवाई वाहतुक) किंवा पुरवठा साखळीतील खंड (वाहन क्षेत्र) संबंधित असले तरी, सर्वसमावेशक वापराबाबतची मागणी साथ-पूर्व स्तरांवर येणे असमान आहे.

27. सप्टेंबर 2021 साठीचे आरबीआयचे ग्राहक विश्वास सर्वेक्षण दर्शविते की, अधिकतर प्रतिवादींनी जुलै 2021 च्या सर्वेक्षणाच्या तुलनेत सर्वसाधारण आर्थिक स्थितीत सुधारणा झाल्याचेच कळविले आहे. परंतु बहुसंख्येने असलेल्या प्रतिवादींनी - 72% पेक्षा अधिक - वाटते/दिसते की, एका वर्षापूर्वीपेक्षा सर्वसमावेशक परिस्थिती अधिकच वाईट झाली आहे. जुलै 2021 मधील सर्वेक्षणाच्या फलांशी तुलना करता, बहुतेक प्रतिवादी, एक वर्षानंतरच सर्वकष परिस्थितीत सुधारणा होण्याची अपेक्षा ठेवतात. परंतु हे प्रमाण, एक वर्षापूर्वीच्या सर्वेक्षणाच्या फलांपेक्षा कमी आहे. ग्राहकांच्या भावनांमधून दिसणारी काळजी ही, रोजगार व उत्पन्नाची स्थितीच प्रतिवर्तित करते. मोठ्या प्रमाणावरील प्रतिवादी आता गेल्या वर्षीपेक्षा अधिक खर्च करत आहेत, परंतु ही सुधारणा मनमानी खर्च करण्याच्या तुलनेत आता 'अत्यावश्यक' बाबींवर खर्च करण्याबाबत आहे. एक सकारात्मक बाब/साचा म्हणजे,

सेंटर फॉर मॉनिटरिंग इंडियन इकॉनॉमी (सीएमआयई) ने केलेल्या सर्वेक्षणांमधून दिसून आल्यानुसार, ग्रामीण व नागरी क्षेत्रातील बेरोजगारीच्या दरात मे 2021 मधील झालेली घट व कामगारांनी भाग घेण्याच्या दरात झालेली वाढ.

28. 2020-21 मधील स्तरापेक्षा गुंतवणुकीच्या कार्यकृती वाढलेल्या दिसतात, परंतु त्या अद्याप 2019-20 च्या स्तरापर्यंत पोहोचलेल्या नाहीत. लसीकरणामधील वाढती प्रगती आणि गुंतवणुक करण्यासाठी संधी निर्माण करणारे धोरणात्मक पुढाकार, हे नवीन गुंतवणुकी करण्यास प्रोत्साहन देणारे घटक आहेत. विद्यमान वर्षातील सशक्त एफडीआय आवक व यशस्वी आयपीओ ह्यामधून सकारात्मक गुंतवणुक भावनाच दिसून येते. आरबीआयने मुख्यतः ऑगस्ट-सप्टेंबर, 2021 मध्ये केलेल्या उद्योगांच्या सर्वेक्षणांमधून दिसून येते की, मागील तिमाहीत झालेल्या पीछेहाटीच्या तुलनेत व विशेषतः उत्पादन क्षेत्रात मागणीच्या परिस्थितीत खूप मोठी सुधारणा झाली आहे. विद्यमान वित्तीय वर्षाच्या पुढील दोन तिमाहींमध्ये मागणी बाबतची परिस्थिती सातत्याने सुधारण्याची अपेक्षा आहे. उद्योगांच्या बाबतीत कच्च्या मालाच्या किंमतींचा दबाव हेच काळजीचे मुख्य कारण असून त्यामुळे, लाभक्षमता मिळविण्यासाठी विक्रीच्या किंमती वाढवाव्या लागत आहेत. विशेषतः उत्पादन व सेवा क्षेत्रांसाठी, एकंदरीने व्यवसाय/व्यापाराची परिस्थिती, 2021-22 च्या तिस-या तिमाहीत सुधारण्याची व ती चौथ्या तिमाहीत व 2022-23 च्या पहिल्या तिमाहीत बळकट होण्याची अपेक्षा आहे.

29. पीएमआय सारखे निर्देशक उत्पादनाच्या बाबतीत, जुलै-सप्टेंबर 2021 मध्ये तर सेवा क्षेत्रासाठी ऑगस्ट-सप्टेंबर मध्ये वर्धिष्णु (एक्सपॅन्शनरी) पट्ट्यात होते. जुलै-ऑगस्ट 2020 दरम्यान दिसून आलेल्या निम्न पातळीवरून आर्थिक कार्यकृती पूर्वावस्थेकडे वाटचाल करत असल्याचे अनेक हाय फ्रिक्वेंन्सी निर्देशक दर्शवितात. हवाई प्रवास वाहतुक व वाहतुकीसाठीच्या इंधनाचा वापर ह्यात वाय ओ वाय धर्तीवर, जुलै-ऑगस्ट 2021 मध्ये लक्षणीय वाढ झाल्याचे दिसत आहे. रेल्वे माल वाहतुकीमधील सतत होणारी वाढ, बंदरातील वाहतुक, एअर कार्गो, ई-वे बिल्स व जीएसटी संकलने ह्यात होत असलेली वाढ ह्यामधून आर्थिक कार्यकृती वेगाने पूर्ववत स्थितीत येत असल्याचे दिसून येत आहे. बँक ठेवींच्या वाढीच्या दरापेक्षाही कमी असली तरी नॉन-फूड कर्जांमध्ये सतत थोडी थोडी वाढ दिसून येत आहे. एकंदरीने पाहता, विकासाची गती वाढत असल्याचेच दिसत असून व त्याचे एक कारण म्हणजे, देशामध्ये लसीकरण मोहीम जोर धरत असून जंतुसंसर्गाची प्रत्यक्ष प्रकरणे कमी होत असल्याने, ह्या साथी विरुद्ध जारी केलेले प्रशासकीय निर्बंध शिथिल करण्यात आले आहेत.

30. 2021-22 मधील एकूण मागणीचा आतापर्यंत असलेला मुख्य घटक/चालक म्हणजे निर्याती - मालवस्तू तसेच सेवा ह्या दोन्हीही देशांतर्गत मागणी वाढत असल्याचे निर्देशक म्हणजे आयातीही वाढल्या आहेत. प्रगत देशांमधील आर्थिक विकास होत असल्याने बाह्य मागणीतील वाढ हा देखील निर्यातीच्या कामगिरीला मदत करणारा एक घटक आहे. तथापि, पुरवठा-साखळीतील अडथळे व जागतिक दृष्ट्या व विशेषतः काही प्रगत देशांमध्ये साथीचे अस्तित्व असणे हे काळजी करण्यासारखे आहे.

31. विकासाची सध्याची गती विचारात घेता, 2021-22 मधील जीडीपी, 2019-20 मधील त्याच्या स्तराच्या वर असण्याची अपेक्षा आहे. निरनिराळ्या क्षेत्रांमध्ये पूर्वावस्था येण्यातील गतीची असामान्यता सूचित करते की, लसीकरणाद्वारे कोविड-संसर्गाविरुद्ध संरक्षण, कोविड योग्य वागणुक/सवयी, आणि जंतुसंसर्गाची नवीन लाट

टाळण्यासाठी उपलब्ध असलेल्या स्वास्थ्य सेवांची उपलब्धताच रुंद/भक्कम पायावरील सततचा विकास प्राप्त करण्यास अत्यावश्यक आहे.

32. आर्थिक विकास पूर्वावस्थेत येण्याबरोबर महागाईचे दबाव देखील येत/आले आहेत. महागाईचे स्रोत म्हणजे, आंतरराष्ट्रीय तसेच देशांतर्गत मार्केट्स मधून येणारे किंमतीचे दबाव देशांतर्गत मार्केट्समधील आधीच्याच किंमतींच्या दबावांमध्ये निर्बंधित पुरवठा स्थितीचीही भर पडली आहे. उत्पादन व वापर ह्यामधील काही महत्वाचा भाग/वस्तूंमधील मोठ्या किंमत वाढीमुळे अन्यत्र परिणाम होत आहे (कॅस्केडिंग इफेक्ट) मागणीची स्थिती पूर्ववत होण्याची गती मंद असली तरीही, कच्च्या मालाच्या किंमती, वाहतुक खर्च व ऊर्जा खर्च/किंमती ह्यात परिणामी वाढ करणा-या पेट्रोलियम इंधनाच्या किंमतींमध्ये व आंतरराष्ट्रीय मालवस्तूंच्या किंमतींमध्ये झालेल्या वाढीमुळेच सीपीआय महागाईचे सध्याचे चित्र/भावी दृष्टिकोन तयार झाला आहे. पायाभूत सोयींवरील दडपण कमी करण्यासाठी सरकारने केलेल्या आर्थिक व प्रशासकीय उपायांमुळे, बाहेरील मार्केट्सपासून/कडून होणारा किंमतींमधील चढ-उतारांचा संभाव्य आघात कमी होण्यास मदत झाली आहे. परंतु, किंमतीच्या अधिक दबावाशिवाय वाढती एकूण मागणी पूर्ण करण्यासाठी, संपूर्ण क्षमतेचा वापर, उत्पादनक्षमता सुधारण्यासाठी नवीन गुंतवणुकी केल्या जाणे गरजेचे आहे. ह्या आणीबाणीचे वेळी, वाढत्या मागणीला पुरवठ्याने प्रतिसाद देण्यासाठी आर्थिक व नाणेविषयक उपाय आवश्यक असतील.

33. जून-ऑगस्ट 2021 दरम्यानची हेडलाईन महागाई (वाय ओ वाय) सरासरी 5.7% होती व ती जून-ऑगस्ट 2020 दरम्यानच्या महागाईपेक्षा 6.5% ने कमी/खाली होती. ह्या दोन वर्षांतील महागाईची कारणे मात्र निरनिराळी होती. जून-ऑगस्ट 2020 मध्ये अन्नधान्याची महागाई होती, तर 2021 मधील त्याच काळात ती इंधनाची महागाई होती. इंधनासाठीचा सीपीआय, जून-ऑगस्ट 2020 मधील 2.1% च्या तुलनेत, जून-ऑगस्ट 2021 मध्ये 12.6% झाला. अन्नासाठीची सीपीआय, जून-ऑगस्ट 2021 मध्ये 4.6% वाढली, तर 2020 मधील त्याच कालावधीत ती 8.2% ने वाढली होती. जून-ऑगस्ट 2021 मधील मूलभूत (कोअर) महागाई 5.9% होती आणि 2020 मधील त्याच काळातील महागाई एव्हढी म्हणजे 5.5% होती. अन्न व इंधनांमधील महागाईच्या परिणामांच्या व्यतिरिक्त, कूड ऑईलच्या किंमतींमधील धक्क्यांमुळे थेट परिणाम झालेल्या वाहतुक-इंधनाच्या व वाहतुक सेवांच्या किंमतींमुळे कोअर महागाई देखील बाधित/प्रभावित झाली आहे. वाहतुक सेवांचा खर्च व सर्वंकष महागाईचे असे बाह्य धक्के/आघात कमी करण्यासाठी, वाहतुक सेवांची कार्यक्षमता सुधारणे आणि अप्रत्यक्ष कर कमी करणे ह्या बाबी महत्वाची भूमिका बजावू शकतात.

34. पुढे जाता, पेट्रोलिप कूड ऑईलसह आंतरराष्ट्रीय मालवस्तूंच्या किंमती ह्यासारखे बाह्य घटकही, सीपीआयच्या काळातील महत्वाची भूमिका बजावू शकतात. सुधारित उत्पादनक्षमतेसह पुरवठा न वाढल्यास, सुधारित मागणी-परिस्थिती म्हणजे किंमतीच्या आघाडीवर वाढता दबाव असाच होऊ शकतो. तिमाहीतील तिचा 5.8% हा प्रत्यक्ष दर विचारात घेता, एफवाय 2021-22 साठी प्रक्षेपित सीपीआय महागाईचा दर, दुस-या, तिस-या व चौथ्या तिमाहीसाठी अनुक्रमे 5.1%, 4.5% व 5.8% असून एफवाय 2021-22 साठीची प्रक्षेपित सीपीआय सरासरी 5.3% आहे. 2021-22 साठीचा हा प्रक्षेपित दर, ऑगस्टमध्ये प्रक्षेपित केलेल्या 5.7% च्या तुलनेत 40 बेसिस पॉइंट्सने कमी परंतु, महागाई उद्दिष्टाच्या टॉलरन्स बाँडमध्येच आहे. सप्टेंबर 2021 साठी आरबीआयने केलेल्या

सर्व्हे ऑफ प्रोफेशनल फोरकास्टर्स (एसपीएफ) अनुसार, पहिल्या तिमाहीसाठीचा प्रत्यक्षातील दर 5.6% धरून, एफवाय 2021-22 साठीचे मध्यग (मिडियम) भाकित 5.3% येतो. ह्या प्रक्षेपणातील घट/झुकाव हा स्पष्टपणे अन्नधान्याची महागाई मुळेच आहे. सध्याच्या स्तरापेक्षा कोअर महागाईचा दर कमी होण्यासाठी, इतर बाबींसह, पेट्रोल-इंधनाच्या किंमती कमी होणे आवश्यक आहे.

35. आऊटपुट मधील अलिकडील कल विचारात घेता, एफवाय 2021-22 साठीची जीडीपी वाढ 9.5% ठेवण्यात आली आहे. ऑगस्टमधील एमपीसीच्या सभेत, दुस-या तिमाहीसाठीच्या वाय ओ वाय जीडीपी वाढीचे प्रक्षेपण 7.3% पासून 7.9%, तिस-या तिमाहीसाठी 6.3% पासून 6.8% असे वर नेण्यात आले असून चौथ्या तिमाहीसाठी बदल न करता ते 6.1% ठेवण्यात आले आहे. सप्टेंबर 2021 साठीच्या एसपीएफ अनुसार, त्याच्या जुलैमधील सर्वेक्षणापासून वरच्या बाजूस सुधारित असे मध्यम भाकित एफवाय 2021-22 साठी 9.4% ठेवण्यात आले आहे.

36. हेडलाईन महागाईच्या दरातील घट, आणि एफवाय 2021-22 साठीच्या जीडीपी मधील वाढीचा न बदललेला दर, समष्टी आर्थिक परिस्थिती सुधारत असल्याचेच प्रतिवर्तित करतात. तथापि, बाह्य मागणी व किंमतींच्या स्थितीमधील अनिश्चितता आणि असमान असा क्षेत्रिय वाढीचा आकृतीबंध ह्यांच्या संदर्भात, सध्याच्या आणीबाणीच्या परिस्थितीत, विकासाची गती वाढविण्यासाठी व महागाईचे दबाव कमी करण्यासाठी समावेशक असा नाणेविषयक धोरण पवित्रा रुंद असा धोरण आधार आवश्यक आहे.

37. त्यामुळे, धोरणाचा रेपो रेट न बदलता तो 4.0% ठेवण्याच्या बाजूने मी मतदान करतो. त्याचप्रमाणे, विकासाचे पुनरुज्जीवन करून तो टिकाऊ धर्तीवर ठेवण्यासाठी आवश्यक असेपर्यंत समावेशक पवित्रा घेण्याच्या व पुढे जाता महागाई उद्दिष्टाच्या आतच राहिल ह्याची खात्री करून घेत, कोविड-19 चा अर्थव्यवस्थेवरील प्रभाव कमी करण्याच्या बाजूने मी मतदान करत आहे.

डॉ. आशिमा गोयल ह्यांचे निवेदन

38. आतापर्यंत आपण एका कठीण/अवघड वर्षामधून व उत्तम प्रकारे पूर्वपदावर येत मार्गक्रमण केले आहे. हेडलाईन महागाई देखील उद्दिष्टानुसार कमी होत आहे.

39. कोविड-19 संबंधित तात्पुरते असे पुरवठ्याच्या बाजूकडील धक्केच महागाईस होण्यासाठी मुख्यतः जबाबदार आहेत. हा सिध्दान्त वारंवार होणारे मालवस्तूंच्या किंमतींमधील धक्के हा एक मोठा प्रश्न असला तरी, खरा ठरताना दिसत आहे. इतर बाबींच्या बाबतीत तसे असले तरी ते अजून पर्यंत सामान्य झालेले नाही. तेलाच्या किंमतींच्या व्यतिरिक्त, कोविड-19 ने बाधित झाल्यामुळे निर्माण झालेली तूट/कमतरता व पुरवठा साखळीतील अडचणी ह्यामुळे, इलेक्ट्रॉनिक वस्तू व ग्राहकोपयोगी वस्तूंमधील महागाई जास्त झाली असली तरी, फुटकळ नाशवंत वस्तूंचा पुरवठा साखळ्या अधिक जलद सुरळीत झाल्या. महागाई आणि घरगुती व व्यावसायिक महागाईच्या अपेक्षा खूप वाढल्या पण नंतर कमी झाल्या. जागतिक किंमतींचे धक्के वारंवार येत राहिले व त्यामुळे मूलभूत (कोअर) महागाई स्वरूपाने चिकट (न बदलणारी) होण्यास मदत झाली. देशांतर्गत महागाई टिकूनच राहू शकेल अशी किंमतींची वरवर जाणारी गती खंडित करण्यासाठी, पेट्रोलियम उत्पादांवरील कर कमी करणे आवश्यक आहे. अन्नधान्यातील महागाई कमी करण्यास सरकारचे पुढाकार सहाय्यभूत झाले. ही बाब, आणि संबंधित आर्थिक रुढीप्रियता (कॅन्व्हेटिझम)

ह्यामुळे नाणेविषयक धोरण समावेशक राहण्यास मदत होते व त्यामुळे खरा व्याजदर विकासाच्या दरापेक्षा कमी ठेवला जातो, पूर्वावस्था येण्यास प्रोत्साहन मिळते व सार्वजनिक कर्ज गुणोत्तरे कमी होतात. अतिरिक्त तरलतेसह, निम्न अशा ख-या दरांपासून, आऊटपुटच्या वाढीपर्यंतचे पारेषण सुसंस्थापित झाले आहे.

40. सर्वसामान्यतः कारणे ही कोअर महागाईपासून हेडलाईन महागाईपर्यंत जाण्याबाबत असतात, परंतु कोअर महागाईतील वाढ ही उलटू शकणा-या पुरवठा-धक्क्यांमुळे होत असल्यास असे होणे आवश्यक नाही. वाढवून/फुगवून दाखविलेल्या तुटवड्यांपासून नफा मिळविण्याच्या जुगारी वृत्तीमुळे विद्यमान किंमतींमध्ये एक अंगभूत अशी मोठी अनिश्चितता आहे. ह्यामुळे एकाएकी मोठ्या प्रमाणात किंमती खाली येणे शक्य आहे. तेलांच्या किंमतींनी उच्च अस्थिरता दर्शविली आहे. सध्याच्या मोठ्या किंमत वाढीसाठी अंशतः जबाबदार असलेल्या हवामान बदलामुळे भविष्यात तेलाची मागणी कमी करील. चीन मधून निर्याती कमी झाल्याने कंटेनर्सच्या किंमती कमी होण्याची चिन्हे दिसत आहेत. निर्देशित केल्यापेक्षाही जलद गतीने महागाई कमी होण्याच्या शक्यतेमुळे, किंवा पुरवठ्याच्या बाजूकडील काही प्रश्नांमुळे ती एकाएकी वाढण्याच्या शक्यतेमुळे, धोरण हे माहिती-आधारित असले पाहिजे.

41. इतके दिवस दबून राहिलेली मागणी व सणवारांचा मोसम ह्याच्यानंतर मागणी देखील अनिश्चित आहे. लसीकरणाची प्रगती नीट असली तरीही जागतिक प्रगतीमध्ये थोडा मंदपणा येणे व कोविड-19 मुळे आणखी काही आश्चर्यकारक परिस्थिती येण्याची शक्यता आहे. डेटा/माहिती कमी/मागे पडते ह्याचाच अर्थ लघु व मध्यम उद्योग (एसएमई) व संपर्क-आवश्यक सेवांचे व रोजगार ह्यात किती नुकसान झाले आहे हे आपल्याला अजूनही माहित नाही.

42. सध्याच्या परिस्थितीनुसार, नाणेविषयक वित्तीय परिस्थिती समावेशक राहणेच गरजेचे आहे. अत्यंत अनिश्चिततेच्या काळात, धोरण हे स्थिर व समावेशक राहणे महत्त्वाचे आहे. ह्यासाठीच रेपो रेट तोच राहणे व समावेशक पवित्रा ठेवणे आवश्यक असून मी त्याबाजूनेच मत देत आहे. असे असले तरीही, बदलत्या परिस्थितीला अनुकूल असेच धोरण सातत्याने असले पाहिजे. जागतिक वित्तीय संकटानंतर झाले होते त्याप्रमाणे, परिणामी मोठ्या तडजोडी/समायोजन कराव्या लागतील असे अति-प्रोत्साहन टाळले पाहिजे.

43. आवश्यक असलेल्या अतिरिक्त तरलतेचे आकारमान किती आहे ? गेल्या दोन महिन्यांमध्ये मोठ्या प्रमाणावर आवक (इनफ्लो) झाल्याने तरलतेत वाढ झाली आहे. प्रगत देशांमध्ये, सिक्युरिटीज परिपक्व होत असताना, केवळ विद्यमान स्तरांनाच हळूहळू व नैसर्गिक रितीने कमी केले जात असले तरी, नवीन तरलतेची इंजेक्शन देणे थांबवून सामान्यतः निकास (एक्झिट) सुरु केला जातो. असा अनुभव आहे की, डेटांनुसार असलेल्या धोरण-दरातील बदलांना बाजार चांगला प्रतिसाद देतात. उदा. - सुस्थापित अशी वाढ होत/झाली असल्यावर दर वाढल्यास स्टॉक मार्केट्स नीट चालतात.

44. तथापि, भारतामध्ये एक अपारंपरिक व आधुनिक अशी दोन क्षेत्रे असून ती, लघुमुदतीसाठीच्या विद्यमान व्यवस्थांमुळे चालविली जातात. केवळ बँकांनाच, रेपो व रिव्हर्स रेपो खिडक्यांमध्ये प्रवेश मिळतो. विदेशी आवकी (फ्लोज), सरकारी रोख शिल्लक रकमा व विदेशी मुद्रा गळती (लीकेज) ह्यापासूनही मोठे धक्के मिळत असतात. ह्यासाठी, रिव्हर्स रेपो हळूहळू वाढू देत व बिगर-बँकांसाठी व्यवस्था ठेवून, अतिरिक्त तरलता कमी केली तरीही, हे धक्के सहन करण्यासाठी/शोषून घेण्यासाठी, तरलता ही पुरेशा प्रमाणात अतिरिक्त/जास्तीची ठेवणे आवश्यक असते.

ठेवी खात्यावरील त्यांचे व्याजदर वाढविण्याशी बँकांसाठी उच्चतर अशा स्थिर रिव्हर्स रेपो रेटची जोडणी केली जाऊ शकते. ईसीबीने हे केले आहे.

45. विकास थोडाफार पूर्वावस्थेवर आला आहे पण अजून खूप व्हावयाचा असून एक वर्षानंतरची महागाई सुमारे 5% अपेक्षित असताना, सुमारे -1% हा खरा धोरण दर सुयोग्यच आहे.

46. गेल्या वर्षी एलएएफ चा पट्टा अधिक रुंद केल्याने दीर्घ/मोठ्या दरांपेक्षा लघु दर अधिक प्रमाणात पडले. त्यांचे दर हे अनेक वर्षांमधील नीचतम मूल्यापर्यंत खाली पडले तरीही 10 वर्षे जी-सेक साठी स्प्रेड्स मोठे झाले. विद्यमान फॉरवर्ड रेट्स मधील मार्केटच्या अपेक्षेनुसार, 10 वर्षीय जी-सेकच्या दरांमध्ये अत्यल्प बदलांसह, पुढील वर्षांमध्ये शॉर्ट रेट्स वाढतील. अनिश्चितता कमी होत असताना, महागाईचे उद्दिष्ट देशांतर्गत स्थितीनुसार असताना आणि सरकारच्या कर्ज घेण्याच्या गरजा कमी होत असताना, हे स्प्रेड्स आणखी खाली येणे अपेक्षित आहे. गुंतवणुकीसाठी व खाजगी कर्ज घेण्यासाठीचे बेंचमार्क्स म्हणून दीर्घ दर महत्त्वाचे आहेत. तेलाच्या किंमतींमधील अनिश्चितता हा एक धोका असला तरी उत्पन्नाची वक्ररेषा सपाट होण्याची शक्यता आहे.

47. भारताच्या विदेशी मुद्रेतील राखीव निधी दृढ अशी बाह्य-मूलतत्त्वे विचारात घेता, प्रगत देशातील केंद्रीय बँका काढता पाय घेत असताना किंवा चीनमधून वित्तीय धक्के पसरत असतानाही, भारत मात्र कोणतीही अस्थिरता शोषून घेण्यास समर्थ आहे. धोरण हे देशांतर्गत चक्रानुवर्ती राहणे व बाह्य धक्के सौम्य केले जाणे महत्त्वाचे आहे.

प्रो. जयंथ आर वर्मा ह्यांचे निवेदन

48. माझ्या ऑगस्टमधील निवेदनातील मी उपस्थित केलेले मुद्दे अजूनही वैध असून, त्याबाबतचे सविस्तर विश्लेषण न देता मी ते सारांशाने सांगतो. सर्वप्रथम म्हणजे, कोविड-19 ची देशव्यापी साथ ही एक आर्थिक आणीबाणी न राहता एका मानवी शोकांतिकेत रुपांतरित झाली असून, तिला हाताळण्यासाठी नाणेविषयक धोरण हे योग्य साधन नाही. दुसरे म्हणजे, ह्या साथीचे दुष्परिणाम आता अर्थव्यवस्थेच्या अरुंद करण्यात संघटित/एकत्रित झाले असून, ह्या अर्थव्यवस्थेतील सर्वात जास्त हानी झालेल्या क्षेत्रांना मदत/सहाय्य देण्यासाठी, वित्तीय/आर्थिक धोरणापेक्षा नाणेविषयक धोरण कमी परिणामकारक आहे. तिसरे म्हणजे, महागाईचे दबाव, आधी अपेक्षा केल्यापेक्षाही अधिक काळ रेंगाळण्याची चिन्हे दर्शवित आहेत.

49. ऑगस्ट पासून, अलिकडील आठवड्यांमध्ये जागतिक दृष्टीने प्रमुख/ठळक झालेल्या इतर दोन धोक्यांबाबत मला वाढती काळजी वाटू लागली आहे. पहिली म्हणजे, जगभरामध्ये हरित ऊर्जेकडे होणा-या संक्रमणामुळे, 1970 मध्ये झाले होते त्याप्रमाणे ऊर्जेच्या किंमती खूप वाढण्याची मालिकाच निर्माण होण्याचा लक्षणीय धोका निर्माण होऊ पाहत आहे. ह्याचा अर्थ म्हणजे, दीर्घकालीन महागाई वर जाणे महागाईबाबतच्या अपेक्षा आता अधिकच तीव्र झाल्या आहेत. माझी अलिकडील दुसरी काळजी म्हणजे, 1980 च्या उत्तरार्धात जपान मध्ये घडले होते. तसे, चीन मधील वित्तीय क्षेत्रातील उदय पावणा-या नाजुक स्थितीमुळे जागतिक विकासाबाबतचा धोका. हे दोन्हीही धोके - एक महागाईसाठी व दुसरा विकासासाठी - एमपीसीच्या नियंत्रणाच्या बाहेर आहेत, परंतु त्यामुळे मोठ्या प्रमाणावरील लवचिकता व चपळता आवश्यक झाली आहे. आश्चर्यकारक घटना टाळण्याच्या जबरदस्त इच्छेने मंद गतीचे धोरण तयार करणे आता योग्य नाही.

50. ह्या कारणांमुळे रिव्हर्स रेपो रेट 3.35% ठेवण्याच्या निर्णयाच्या बाजूने नाही. आणि मी समावेशक पवित्रा ठेवण्याविरुद्ध मतदान करत आहे. मनी मार्केटचे परिणामकारक दर चटकन 4% पर्यंत वाढविण्यामुळे, एमपीसीचे महागाई-उद्दिष्टाबाबतचे दायित्व/वचन दिसून येईल, अपेक्षा नियंत्रित करण्यास मदत होईल, धोके/जोखमींचे प्रमाण कमी होईल, समष्टि-आर्थिक स्थिरता वाढेल आणि कमी दराचे दीर्घकालीन व्याजदर टिकण्यास मदत होईल व परिणामी आर्थिक पूर्वावस्था येण्यास मदत होईल.

51. ह्याच्या उलट, रेपो रेट न बदलता तो 4% ठेवण्याच्या बाजूने मी पुढील कारणांसाठी मतदान करत आहे :- साथ येण्याच्या खूप आधीपासूनही आर्थिक विकास असमाधानकारकच होता आणि ह्या साथीचे दुष्परिणाम काही प्रमाणात कमी झाले तरी, लक्षणीय प्रमाणावरील नाणेविषयक समायोजन आवश्यक आहे. भविष्यातील महागाईच्या भाकितांवर आधारित 4% हा रेपो रेट, 1 ते 1.5% दरम्यान ऋण (निगेटिव) ख-या रेटशी संगत आहे. माझ्या मते, महागाईच्या चक्रव्यूहात अडकण्याच्या मोठ्या धोक्याशिवाय आर्थिक विकास पुनरर्जीवित करण्यासाठी दरांचा हा स्तर सध्या योग्य आहे. हे सांगावयास नकोच की, भविष्यात निर्माण होऊ शकणा-या कोणत्याही अनपेक्षित धक्क्याला जलद व सुयोग्यपणे प्रतिसाद देण्यासाठी एमपीसीने डेटा ड्रिव्हन म्हणजे माहिती - चालित राहणे आवश्यक आहे.

डॉ. मृदुल के सगगर ह्यांचे निवेदन

52. आपल्या मागील भेटीपासून खरी आर्थिक कार्यकृती हळुहळु नेहमीसारखी होण्याच्या मार्गावर आहे, महागाईतील वाढ तात्पुरती ठरली आहे, आर्थिक स्थिती अंदाजपत्रकानुसार असलेल्या मार्गावर परत येत आहे व बाह्य समतोलही नियंत्रणात आहेत. थोडक्यात समष्टी-आर्थिक परिस्थिती सुधारली असून अर्थव्यवस्था स्थिर झालेली दिसत आहे. तथापि, आपण पुनश्च सोनेरी वातावरणात/चित्रात आलो असल्याच्या भ्रमात न राहिले पाहिजे. जगातील बदलत्या समष्टी-आर्थिक परिस्थितींकडून लक्षणीय असे जोरदार वारे वाहू लागले आहेत. त्यातच येऊ घातलेल्या भू-राजकीय धोक्यांमुळे हे चित्र आणखीनच गुंतागुंतीचे झाले आहे. पटकन/अगदी गरमा-गरम अशी पूर्वावस्था येण्याची अपेक्षा खोटी पडली आहे. जागतिक विकासाच्या अपेक्षा, संभाव्यतः कमी होत गेल्यामुळे, चीन मधील मंद गती, इन्फ्रास्ट्रक्चर बिले व कर्ज मर्यादांबाबतच्या अनिश्चिततांमुळे युएस कडून वित्तसहाय्य कमी झाल्यामुळे व युरोपातील व अन्य ठिकाणांमधील, वायु व ऊर्जा तुटवड्यांचा कार्यकृतीवरील विपरीत परिणाम ह्या सर्वांमुळे कमी झाल्या आहेत. व्यापार, वित्तीय व मार्केटबाबतच्या अपेक्षांच्या वाहिन्यामध्ये वरील बाबींचा शिरकाव झाल्यास लक्षणीय असे स्पिलबॅक्स व स्पिलओव्हर्स होऊ शकतात. अलिकडील भूतकाळात इतक्या परिश्रमांनी तयार केलेल्या बफर्समुळे, विकासाची कोणतीही हानी न होता अर्थव्यवस्था नीट मार्गक्रमण करू शकेल. तरीही, वरील बाबी देशांतर्गत समष्टी अर्थव्यवस्थेतील समतोल बिघडवू शकतात व सुमारे एक वर्ष किंवा त्यापेक्षा अधिक काळ अस्थिरता आणू शकतात.

53. येऊ घातलेल्या नव्या आव्हानांच्या पार्श्वभूमीवर आपण नाणेविषयक धोरण कसे तयार करू शकतो ? सर्वप्रथम आपण माहिती अवलंबित राहिले पाहिजे. वित्तीय बाजारात बहुविध समतोल (इक्विलिब्रिया) असतात. आश्चर्यासह निमुळत्या वाटा समोर आल्यास भांडवली प्रकार उलट-सुलट दिशेने अस्थिर होऊ शकतात. लवचिक अशा महागाई उद्दिष्ट नेटवर्कमध्ये आपण, बाह्य धक्क्यांमधून निर्माण होणा-या विनिमय दराच्या गती बाबतची जाणीव/सावधगिरी

ठेवली पाहिजे व पायामध्ये जरी नाही तरी जोखमींमध्ये त्याचा समावेश करणे गरजेचे आहे. ह्या अनिश्चिततांच्या दरम्यान धोरणांनी शीघ्रतेने प्रतिसाद देणे गरजेचे असून त्याबाबतच्या पूर्व-वचनांच्या बंधनांमधून मुक्त ठेवली गेली पाहिजेत. ह्या टप्प्यावर मार्गदर्शनाची आवश्यकता असल्यास ते नरमाईचे (सॉफ्ट) असले पाहिजे, कारण, रिझर्व्ह बँक अशा प्रकारे मार्केट्स तयार करत आहे की, पूर्वावस्था ही टिकाऊ धर्तीवर पुनरुज्जीवित होईपर्यंत धोरणाचा पवित्रा समावेशक असण्याची शक्यता असताना, तरलतेचे स्तर मात्र ह्या समावेश पवित्र्याशी अजूनही धरून असलेल्या सुयोग्य निम्न स्तरावर प्रेरकतेने आपोआप समायोजित केले जातील. दुसरे म्हणजे, विकास/वाढ, महागाई, व इतर पॅरामीटर्सवरील येणा-या (इनफ्लो) डेटा पासून मार्गदर्शन घेऊन, देण्यात आलेल्या महागाई उद्दिष्टा बाबतची आपली वचनबद्धता आपण अधिक दृढ केली पाहिजे. केंद्रीय बँकेनेही, उद्दिष्ट-अवलंबित्व, साधन (इंस्ट्रुमेंट) अवलंबित्व ह्याबाबत वचनबद्ध असणे गरजेचे आहे, कारण तिला एक वैधानिक पाया आहे आणि महागाईशी सामना करणा-या केंद्रीय बँकांच्या जगभरातील सर्वसाधारण कार्यरीतींशी त्या देखील सुसंगत आहेत. तिसरे म्हणजे, आता आपण, महागाई व विकास ह्या दोन्हीवरील धोक्यांवर अधिक लक्ष केंद्रीत करून परिस्थिती निर्माण होईल त्यानुसार धोरणे ठरविली पाहिजेत. साथीच्या कालावधीतील आऊटपुटमधील तफावतीबाबत बरीच अनिश्चितता शिल्लक राहिली आहे - कारण झालेले नुकसान अधिक चांगल्या प्रकारे मोजू शकणा-या स्ट्रक्चरल मॉडेल्सपेक्षा फिल्टरिंगच्या रीती तो तफावत लवकर बंद होण्यास मार्गदर्शन करत आहेत. तथापि, माझ्या मते, विकासाबाबत नवीन खंड/फूट निर्माण न झाल्यास, 2022-23 मध्ये केव्हातरी आऊटपुट मधील ही तफावत भरून निघेल आणि नाणेविषयक धोरण, सध्याची महागाई व पुढील वर्षासाठीच्या महागाईच्या अपेक्षा कमी करण्यास नवीन पवित्रा (पोझिशन) घेईल - विशेषतः मालवस्तूंच्या कोअर महागाई दरम्यान असलेल्या ऊर्जा व सेवांच्या बाबत महागाई वर आल्यास. चौथे म्हणजे, मालवस्तूंच्या किंमतींवर 'अर्जुनाचा डोळा' ठेवणे गरजेचे असून निरनिराळ्या परिस्थिती/चित्रांनुसार आपली धोरणे तयार ठेवण्याचा विचार आपण केला पाहिजे. हा मुद्दा मी नंतर सविस्तरपणे सांगेन.

54. आता मी पुढील 12 महिन्यांसाठीच्या विकास व महागाईच्या चित्राकडे वळतो. दुस-या लाटेनंतर विकासाचे पूर्वावस्थेवर येणे अजूनही अस्पष्ट/अंधुक आहे व सांगोवांगी (अँनेक्डटिव) पुरावा आहे की ह्या वाटेने लघु-व्यवसायांच्या हानीमध्ये अधिकच वाढ झाली. एनआयसी 5 - डिजिटल स्तरावरील उद्योगांमध्ये, डेटा उपलब्ध असलेल्या 404 उद्योगांपैकी 55% उद्योग त्यांच्या 2019-20 च्या स्तरांच्याही खालच्या स्तरावर काम करत असून 63.4% उद्योग 2018-19 च्या स्तरापेक्षाही खाली काम करत आहेत. व त्यावरून दिसून येते की, केवळ मागणी पूर्ववत होण्यासाठी व पुरवठ्यातील फूट सुधारण्यासाठीच नव्हे तर, औद्योगिक मंदी निर्माण करणा-या रचनात्मक अस्वस्थताही दूर करण्याची गरज आहे. जुलै मधील हाय फ्रिक्वेन्सी इंडिकेटर्स मध्ये प्रोत्साहित करणा-या सुधारणेनंतर, ऑगस्टमध्ये सुधारणेची गती कमी झाली तेव्हा मागील महिन्यांपेक्षा सुमारे तीनपंचमांश इंडिकेटर्सनीच सुधारणा दर्शविली. सध्या, केवळ अर्धे इंडिकेटर्सच साथ-पूर्व स्तरावर आले असून, दुस-या लाटेने पूर्वस्थितीवर येण्याच्या प्रक्रियेत खंड पाडण्यापूर्वी, एक पंचमांश इंडिकेटर्स मार्च, 2021 मधील त्यांच्या स्थितीपर्यंत पोहोचले आहेत. तथापि, एच 2 : 2021-22 मध्ये कार्यकृतींचे स्तर जलद नीट/सामान्य होऊ शकतात व लसीकरण वाढल्यामुळे व कोविड-संबंधित बहुतेक संचार निर्बंध हटविल्याने अर्थव्यवस्था खुली झाल्याने, साथ-पूर्व स्तरावर येऊ शकतात.

55. वित्तीय मध्यस्थ संस्थांच वित्त सहाय्य असलेल्या किंवा विदेशातील कर्जे किंवा इक्विटी ह्यामार्फत निधी घेतलेल्या प्रकल्पांच्या टप्प्यांच्या माहितीमधून 2020-21 मध्ये गुंतवणुकीत कपात झाल्याचे दिसत असून, वाय-ओ-वाय 47.5% कमी झाल्याने 2021-22 साठीचे चित्र थोडे दुर्बल दिसून येत आहे. 2020-21 च्या चौथ्या तिमाहीत 66.6% असलेला, मोसमानुसार समायोजित क्षमता वापराचा दर, दुस-या लाटेमुळे 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीत 61.7% पर्यंत घसरला. परंतु ही घसरण पहिल्या लाटेतील 48.9% पेक्षा निश्चितच कमी होती. गुंतवणुकीमधील मागणी, वापराच्या मागणीपेक्षा मागे/कमी आहे पण तीही आता सुधारत आहे. इंडस्ट्रियल आऊटपुट सर्व्हे (आय ओ एस) चे नक्त प्रतिसाद दर्शवितात की, 2021-22 च्य दुस-या तिमाहीत क्षमता वापराने उसळी घेतली असून त्यात अधिक सुधारणा अपेक्षित आहे. अलिकडील वर्षांमध्ये कॅपेक्स हा मुख्यतः ऊर्जा व रस्ते ह्यावरच अवलंबून राहिला असला तरी, राष्ट्रीय लेखांमध्ये संपूर्णपणे परावर्तित न होत असलेल्या अमूर्त गुंतवणुकींमधील अलिकडे झालेली वाढ विचारात घेता, गुंतवणुकीचे मूल्य/रक्कम कमी दाखविले जात असल्याची चिन्हे दिसून येत आहेत. तसेच पीएलआय योजनेच्या पार्श्वभूमीवर, जवळील काळात, गुंतवणुक ही रुंद पायावर केली जाईल अशी चिन्हे दिसत आहेत. 2019-20 पासून नाणेविषयक धोरणाने अडचणीच्या वेळीचे दर (हर्डल रेट्स) आधीच कमी करून टाकले आहेत. त्याच वर्षीच्या सप्टेंबरमध्ये आर्थिक धोरणाने परिणामकारक कॉर्पोरेट कराचे दर जवळजवळ 39% ने कमी केले आहेत. ह्याचा अर्थ, भांडवलाची उपभोक्ता किंमत (युजर कॉस्ट) खर्च खूप खाली आला आहे. तथापि, ग्राहक व व्यवसायाच्या विश्वासाला बाधित करणारी खूप मोठी साथ संबंधित अनिश्चितता, कमी झालेली रक्कम मागणी, आणि कार्यकारी व कॅश फ्लो मधील दाखविण्यात आलेल्या (पोझ्ड) अडचणी ह्यांच्यामुळे गुंतवणुकींनी आतापर्यंत प्रतिसाद दिला नाही. कॉर्पोरेट संस्थांनी डिलिव्हरेज (टेकू न देणे) करण्याचे ठरविल्याने त्यांचे गुंतवणुकीबाबतचे उद्देश खाली पडले. ग्राहक विश्वास 2021-22 च्या चौथ्या तिमाहीत सुधारत गेला, परंतु त्यातही साथ-पूर्व स्तरांच्या तुलनेत तफावत पडली. कॉर्पोरेट संस्थांचे कर्ज/तरलता गुणोत्तर, 2015-16 मधील 60% वर पासून 2021-22 मध्ये सुमारे 35% पर्यंत खाली आले. रचनात्मक धोरणे कार्यशील होतील व कमी झालेल्या अनिश्चिततांच्या पार्श्वभूमीवर अॅनिमल स्पिरिट्स परत येतील तेव्हा गुंतवणुक घूमजाव करील. दरम्यानच्या काळात, विद्यमान समावेशक धोरणच खर्च/वापराच्या मागणीला आधार देईल. वाढत्या जागतिक अनिश्चिततांमुळे, ह्या आणीबाणीच्या प्रसंगी, पुनर् विकासाचे जतन करण्यास सक्षम होण्यासाठी आपण समष्टी-आर्थिक स्थिरता जतन करणे महत्त्वाचे आहे.

56. महागाईकडे वळताना, जवळच्या महिन्यांमध्ये महागाई आणखी कमी होईल अशी अपेक्षा करत असताना त्यानंतर मात्र पायाभूत परिणाम ब-याच प्रमाणात लाभदायक असतानाही बेसलाईन उलट होते. ही गती एच 2 : 2021-22 मध्येच वाढण्याची अपेक्षा आहे. आणि त्यातही मोठे म्हणता येतील असे धोके/जोखमी व मूलभूत महागाईचा (कोअर) चिकटपणा/कमी न होणे असून त्याकडे लक्ष देणे आवश्यक आहे. माझ्या मूल्यमापनानुसार, हे वर्ष संपण्यापूर्वी तेलाच्या किंमती प्रति बॅरल युएसडी 85 पर्यंत जाऊन किंवा त्यापेक्षा अधिक होऊन, एच2 मध्ये सरासरीने युएसडी 80/प्रति बॅरल किंवा अधिक होण्याची शक्यता/संभाव्यता दुर्लक्षणीय नाही. मात्र त्यामुळे, अरेरवीयता व अनिश्चिततांमुळे नेमके व लक्षणीय आघात/प्रभाव पडू शकतात. परंतु बेसलाईनपासून जवळच (बॉल मार्क) त्यामुळे महागाई 15-20 बीपीएसने वाढण्याची, विकास/वाढ 13-15 बीपीएसने कमी होण्याची, आर्थिक

सबसिडीज्वर (सहाय्य) अत्यल्प परिणाम होण्याची व जीडीपीच्या 0.25% ने सीअेडी मोठा होण्याची/वाढण्याची अपेक्षा करता येऊ शकते. सहकार्याने करावयाचे उपाय/प्रयत्न सापडेपर्यंत, युरोपमधील गॅसचे तुटवडे ह्या हिवाळ्यात अत्यंत वाईट/गंभीर होऊ शकतात. कारण त्यांच्यामुळे हवामान बदलाबाबतची वचने/दायित्वेच शक्तीहीन/निष्प्रभ होतील. जीवशय इंधनावरील वाढत्या अवलंबित्यामुळे ऊर्जेची महागाई वाढून ती सर्वसाधारण मूल्य-स्तरातही येऊ शकते. भारतामधील किनारपट्टीवरील काही वीज कारखान्यांमधील ऊर्जा निर्मितीवर, आयात केलेल्या कोळशाच्या उच्चतर किंमतींचा प्रभाव पडतच आहे. चिप्स डिलिव्हरीचा कालावधी साथ-पूर्व काळातील 12 आठवड्यांपासून आता 21 आठवड्यांवर गेला आहे. स्वयंचलित वाहने निर्माण करणारांना त्यांचे उत्पादन कमी करणे भाग पडले आहे. कंटेनर वाहतुकीचे दर निरनिराळ्या जागतिक मार्गांवर 2 ते 8 वेळा वाढूनही अजूनही वाढतेच आहेत. एकंदरीने, पुरवठ्याच्या बाजूस गोंधळ/अडचणी आहेतच आणि मागणी जलदतेने सुधारल्यास महागाई देखील वाढेल. ह्यासाठीच पुरवठ्याची बाजू नीट सांभाळणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. ऑगस्टमधील सीपीआयमध्ये भाव-वाढीत वाढ झाली असल्याची काही लक्षणे दिसत असली तरी, त्याचा फैलाव कमी आहे व त्यामुळे सर्वसाधारणतः भाववाढ झाल्याचे निर्देशित केले जात नाही. महागाईच्या अपेक्षा उच्चतरच राहिल्या आहेत, परंतु त्या अद्याप अनियंत्रित/आवाक्याबाहेरील झालेल्या नसून अलिकडील फेरीत त्या 50-60 बीपीएसने कमी झाल्याचे दिसून येत आहे. ह्यामुळे थोडे समाधान मिळत असले तरी, आऊटपुटचे स्तर पूर्ववत होत असताना, महागाईच्या अपेक्षाही कमी होणे गरजेचे आहे. मजेची गोष्ट म्हणजे, एका प्रभावशाली केंद्रीय बँकेने केलेल्या अलिकडील संशोधनातून, महागाईला गती देण्यात, दीर्घकालीन महागाई-अपेक्षा हा महत्त्वाचा घटक असल्याबाबत संशय व्यक्त केला गेला आहे. माझ्या मतानुसार, नाणेविषयक धोरणात असे 'नमुने' घालणे/समाविष्ट करणे हे आगीशी खेळण्याप्रमाणेच आहे आणि अर्थव्यवस्था पूर्ववत होत असताना केंद्रीय बँकांचे महागाईवरील नियंत्रण निघून जाण्याचा त्यात धोका आहे.

57. एकंदरीने पाहता, बंधने अकालीच घट्ट न करता अर्थव्यवस्थेला पूर्ववत होण्यास वाव दिला हे आपण योग्यच केले. तरलतेला कॅलिब्रेट करण्यामधील पूरक कार्यकृतींमुळे, पुढील काळात, बचतदारांसाठीचे ऋण (निगेटिव) खरे दर आता सुयोग्य/बरोबर करता येतील. वरील गोष्टी विचारात घेता, पवित्र्यामध्ये बदल न करण्याच्या बाजूने व ठरावानुसार धोरण दरातही बदल न करण्याच्या बाजूने मी मतदान करत आहे.

डॉ. मायकेल देबब्रत पात्रा ह्यांचे निवेदन

58. 2021-22 च्या तिस-या तिमाहीत महागाई कमी होईल. ह्या आश्वासनाच्या जागी, अन्नधान्यातील महागाई कमी झाल्याचे प्रत्यक्षात दिसून आले आहे. पुढे जाता, ह्या प्रवर्गातील मागणी-पुरवठा ह्यातील असमतोल सोडविण्यासाठी पुरवठ्याचे विशिष्ट उपाय काम करत आहेत. कृषी उत्पादनाचे चित्र उज्वल दिसत असल्याने, अन्नधान्याची महागाई कमी झाल्याने, तिस-या तिमाहीमध्ये हेडलाईन अपेक्षेपेक्षाही खाली येऊ शकते. ह्याच्या उलट, वारंवार येणा-या धक्क्यांमुळे महागाई अधिकच वाढली असून त्या धक्क्यांमुळे इंधनांची वाढ अत्युच्च स्तरावर गेली आहे व आणि कोअर महागाई वरच्या बाजूस येणा-या धोक्यांसह टिकून राहिली आहे. त्यानुसार, महागाईच्या ह्या घटकांना, त्यांच्या वारंवार येण्यामुळे एक प्रकारचा विरोधी स्वभाव देणा-या संक्रमणात्मक क्षोभांच्या दुय्यम (सेकंड ऑर्डर) परिणामांबाबत आपण दक्ष/सावध राहिले पाहिजे. तथापि, ह्या वेळी, वेतन व भाडी ह्यापासूनचे दबाव

अजून शांत आहेत. भाड्याने देणे व नेहमीच्या कार्य-प्रक्रिया परत सुरु झाल्याने संघटित क्षेत्रातील कर्मचा-यांबाबतचे खर्च पुनश्च वाढत आहेत. असाही काही पुरावा तयार होऊ पाहत आहे की अशा खर्चाचे/किंमतीचे दबाव ह्यापुढे समावून/शोधून न घेता येण्याची शक्यता असून, परिणामी विक्रीच्या किंमतीदेखील वाढू शकतील. अशा प्रकारे, महागाईची वक्ररेषा ऑगस्टमध्ये केलेल्या प्रक्षेपणांच्या खाली जाऊ शकत असली तरी ती असमान, मंद व अडथळ्यांनी युक्त असू शकते.

59. ऑगस्ट महिन्यापासून, निरनिराळे निर्देशक (इंडिकेटर्स) सूचित करत आहेत की, कोविड-19 च्या गती मंद करणा-या प्रभावापासून आता आपली अर्थव्यवस्था संभाव्य अशा एका गुरुत्वाकर्षणीय झोक्याबरोबर तडजोड करत आहे. आऊटपुटच्या बाबतीत त्यांचे साथ-पूर्व स्तर दिसू लागले आहेत. कृषी व संबंधित कार्यकृतीही गेल्या वर्षीचे रेकॉर्ड उत्पादन किंवा त्याहीपेक्षा अधिक उत्पादन मिळविण्यास तयार झाल्याचे दिसत आहे. उत्पादन-उद्योगांच्या घटकांमधील मागे राहणारा घटक - 2019-20 मधील स्तरांच्या खालीच असून, संपर्क-आवश्यक सेवा जलदतेने सुधारत आहेत. निर्याती हा, विकासाची गती वाढविणारा एक फोर्स-मल्टिप्लायर (बल-गुणक) होऊ शकतो. इतके दिवस दबलेली मागणी अधिक टिकून राहण्याशी अजूनही संघर्ष करणा-या देशांतर्गत मार्केटच्या आकारमानाने घातलेल्या मर्यादांच्या बाहेर आपल्या अर्थव्यवस्थेला काढण्यासाठीचे मार्ग म्हणजेच निर्याती. सप्टेंबरच्या अखेरीपर्यंत, ह्या वर्षासाठीच्या निर्यातीच्या महत्वाकांक्षी उद्दिष्टाचा अर्धा भाग पूर्ण होत आहे.

60. देशांतर्गत समष्टी-आर्थिक स्वरूप सुधारत असले तरी, जागतिक घडामोडींपासूनचे धोके वाढत आहेत आणि भारतात होत असलेल्या पूर्वावस्था येण्याची गळचेपी त्यामुळे होऊ शकत असल्याने त्यावर जवळून नजर ठेवली गेली पाहिजे. वाहतुकीमधील अडथळे, कंटेनर्सचा व आंतरराष्ट्रीय जहाज वाहतुकीतील कर्मचा-यांचा तुटवडा व वाढलेले मालवाहतुक दर ह्यामुळे निर्यातींना थेट धोक्यात आहेत. जागतिक व्यापाराची गळचेपी होणे टाळण्यासाठी समन्वयपूर्वक केलेल्या बहुविध प्रयत्नांसह, धोरणामधील हस्तक्षेप तातडीने करणे आवश्यक आहे. अधिक स्थूलमानाने सांगायाचे झाल्यास, जागतिक विकासाचा श्वास कमी पडतो आहे व त्यामुळे चिप्स व सेमीकंडक्टर्स ह्यासारख्या महत्वाच्या मध्यस्थ भागांच्या तुटवड्यांसह, पूर्वावस्था येण्याच्या शक्तीवरही मर्यादा पडत आहेत आणि आता तर महागाई सगळीकडेच व जोरात आहे आणि त्यामुळे उपयोगी मागणी पूर्ववत होण्यास अडचणी निर्माण झाल्या आहेत. ह्यामुळे विविध नाणेविषयक धोरणांमध्ये गोंधळ/ढवळाढवळी होऊन जागतिक अर्थव्यवस्थांमधील द-या/तफावती वाढत आहेत. अशा ह्या फेसाळ समुद्र-सदृश परिस्थितीमधील अलिकडील वित्तीय घडामोडी, व विशेषतः आर्थिक स्थिती अधिक आवळली गेल्यास, अति-कर्जबाजारीपणा व ख-या अर्थव्यवस्थेसाठी संभाव्य स्पर्शजन्य रोगाची लागणच ठळकपणे निर्देशित करतात. माझ्या मते, भारताच्या समष्टी-आर्थिक संभाव्य स्थितीसाठीचे सर्वात मोठे धोके हे जागतिक असून ते एकाएकी प्रत्यक्षात समोर येऊ शकतात.

61. अशा ह्या सामाजिक वातावरणात, आणि मागणी-अधिष्ठित महागाईच्या दबावांच्या अधिक सबळ पुराव्याची वाट पाहत असतानाच, धोरणाचा दर व समावेशक पवित्रा न बदलण्याच्या बाजूने मी मतदान करत आहे. तो पर्यंत अनुकूल अशा वित्तीय स्थिती ठेवणे आवश्यक आहे.

श्री. शक्तिकांत दास ह्यांचे निवेदन

62. ज्यामुळे वित्तीय मार्केट-अस्थिरतेच्या कालखंडांसह व पुरवठ्यामधील तुटकपणासह, आऊटपुट व बेरोजगारी, रेकॉर्ड म्हणावे एवढी वाढली, त्या कोविड-19 साथीच्या अनपेक्षित संकटाने जगामधील केंद्रीय बँकांचे काम अधिकच आव्हानात्मक केले आहे. भारतामध्ये सुध्दा विकासांमधील मोठी घट, महागाईतील वाढ व वित्तीय स्थिरतेला आव्हान ह्या सगळ्यांना एकाच वेळी तोंड देणे भाग पडले. ह्या आव्हानांची गुंतागुंत विचारात घेता, त्याबाबतचा धोरणात्मक प्रतिसाद केवळ लघु-मुदतीच्या स्थिरतेसाठी नव्हे तर संभाव्य दीर्घ-कालीन अशा गर्भितार्थांशी संबंधित ठेवणे आवश्यक होते, ह्यासाठी गेल्या अठरा महिन्यांमध्ये महागाई विशिष्ट उद्दिष्टाच्या जवळपास ठेवण्यास वचनबद्ध राहून आमची प्राधान्यता, विकासाचे पुनरुज्जीवन करणे व वित्तीय स्थिरतेचे जतन करणे हीच राहिली होती.

63. आताची जागतिक अर्थव्यवस्था ही, भरभक्कम अशा महागाईकडे कललेल्या, विकासाची गती मंद करणा-या एका कठीण स्पर्शरिषेवर येऊन पोहोचली आहे. मंद झालेली वाढ/विकास व उच्चतर महागाई ह्यामधील, केंद्रीय बँकांना सामोरा येणारा ट्रेड-ऑफ अधिकतम तीक्ष्ण होत असताना, त्यांच्या कृती त्यांच्या देशांतर्गत समष्टी-आर्थिक परिस्थितीनुसार केल्या गेल्या आहेत. भारताचे धोरणही देशांतर्गत घटकांनुसारच केले जाते.

64. आमच्या मूल्यमापनानुसार, पूर्वावस्थेची गाडी रुळांवर येत असून एकूण मागणी परत उसळी घेत असली तरी, अर्थव्यवस्था मात्र अजूनही साथ-पूर्व स्तराच्याही खाली चालत/कार्य करत आहे. 2021-22 साठीची प्रक्षेपित जीडीपी वाढ 9.5% असली तरीही जीडीपीचा स्तर हा तिच्या 2019-20 च्या जीडीपीच्या कोविड-पूर्व स्तराच्या थोडासाच वर/जास्त असल्याने अर्थव्यवस्थेमध्ये अजूनही शिथिलताच आहे. खरे म्हणजे, ऑगस्ट 31, 2021 रोजी, जीडीपीच्या अलिकडील डेटा-वितरणानुसार, 2021-22 च्या पहिल्या तिमाहीतील खरा जीडीपी, 2019-20 च्या पहिल्या तिमाहीतील व 2018-19 च्याही पहिल्या तिमाहीतील स्तरांच्या बराच खाली होता. आऊटपुटचा हा स्तर 2021-22 च्या तिस-या तिमाहीत वाढेल अशी आमची अपेक्षा आहे. दुस-या लाटेमुळे, कोविड-19 चा संपर्क आवश्यक सेवांवरील व अपरांपरिक क्षेत्रावरील प्रभाव वाढला. तथापि, लसीकरणाची गती वाढल्यामुळे, आधी मागे पडलेल्या संपर्क-आवश्यक सेवांही आता गतीशील होत आहेत. अनौपचारिक क्षेत्रावरील दुस-या लाटेचा प्रभाव तुलनेने जास्त/तीव्र असल्याने, ते क्षेत्र पुढे येण्यास/पूर्ववत होण्यास अधिक वेळ लागू शकतो. सप्टेंबर मध्ये पीछेहाट झाली असली तरी एमजीएनारईजीए साठीची मागणी अंशतः उच्चतर राहिली असून त्यामुळे अनौपचारिक क्षेत्रात सतत असलेली दुर्बलता दिसून येते. उत्पादन व सेवा क्षेत्रात आलेल्या टिकून राहून शकणा-या पूर्वावस्थेमुळे अनौपचारिक अर्थव्यवस्थेला पुनरुज्जीवन देण्यात मदत होईल. तथापि, विकासाच्या पुढील वक्र रेषेवर/मार्गावर अनेक आव्हाने असून ती, ही साथ कशा प्रकारे प्रकट होते ह्यानुसार असतील. एकंदरीने पाहता, विकास हा बहुतांशी धोरण-आधारावर अवलंबून असून टिकून राहणा-या पूर्वावस्थेसाठी संवर्धन करणे गरजेचे आहे.

65. ऑगस्ट 2021 च्या सभेत एमपीसीला सतत दुस-या महिन्यामध्येही हेडलाईन महागाई वरच्या टॉलरन्स मर्यादेबाहेर गेल्यामुळे निर्माण झालेल्या आव्हानांना सामोरे जावे लागले होते. त्यानंतर मे-जून दरम्यान महागाईत झालेली वाढ एमपीसीने संक्रमणीय/तात्पुरती असून ती साथीमुळे पुरवठ्यात आलेले अडथळे व मालवस्तूंच्या वाढलेल्या किंमती ह्यामुळे झाली असल्याचा निर्णय घेतला व ती महागाई त्यानंतरच्या महिन्यांमध्ये कमी होईल

अशी अपेक्षा केली. टॉलरन्स बँड मध्ये जाण्याइतपत कमी झाल्याने, जुलै-ऑगस्ट मधील प्रत्यक्षातील महागाईचे परिणामांनी एमपीसीचा दृष्टिकोन व धोरण पवित्रा योग्य असल्याचेच शाबित केले आहे. अन्नधान्यांच्या किंमतींमधील धक्क्यांमुळे, गेल्या वर्षीच्या सप्टेंबर-ऑक्टोबर मध्ये एमपीसीसमोर अशीच कात्रीत सापडण्याची स्थिती (डायलेमा) आली होती; आणि ती परिस्थिती संक्रमणीय/तात्पुरती असून त्यातून बाहेर पडण्याचा एमपीसीचा निर्णय योग्यच निघाला होता. वित्तीय बाजारांमध्ये आर्थिक पूर्वावस्था व स्थिरता येण्यासाठी असाच दृष्टिकोन लक्षणीयतेने मदत करत आला आहे. अशा प्रकारे, एमपीसीच्या मध्य-मुदत लक्ष्याने/लक्ष्यामुळे, नाणेविषयक पवित्रा संभाव्यतः उलट होण्याच्या अपेक्षा यशस्वीतेने कमी केल्या गेल्या असून, आर्थिक पूर्वावस्था, ह्या संकटातून मार्ग काढत असताना, ह्या अपेक्षा योग्य दिशेने नियंत्रित करण्यास त्यामुळे मदतच झाली आहे.

66. ह्या वर्षातील जुलै-ऑगस्टमधील महागाई अपेक्षेपेक्षाही कमी झाल्याने, विशेषतः ऑगस्ट महिन्यात अन्नधान्यांच्या किंमती लक्षणीय प्रकारे कमी झाल्या, हे अनेक घटकांमुळे झाले आहे. ह्या वर्षातील उन्हाळी मोसमातील भाजीपाल्यांच्या किंमती खूपच कमी होत्या - ऐतिहासिक साचाच्या एक तृतीयांश. मागणी-पुरवठ्यामधील तफावती भरण्यासाठी सरकारने अलिकडील महिन्यांमध्ये घोषित केलेल्या उपायांमुळे अन्नधान्यांच्या किंमती स्थिर होण्यास मदत झाली. तथापि, कोअर महागाई, म्हणजे, अन्न व इंधन सोडून सीपीआय, मात्र मूलतः वाहतुक व दळणवळण, स्वास्थ्य, कपडे व पादत्राणे ह्यामधील टिकून राहिलेल्या महागाईच्या दबावामुळे वाढलेली व चिकटून राहणारी झाली आहे.

67. पुढे जाता, अवकाळी पाऊस न पडल्यास, रेकॉर्ड खरीप पिके, पुरेसा अन्नधान्य साठा, पुरवठ्यासाठीचे उपाय व लाभदायक बेस इफेक्ट्स ह्यामुळे, अन्नधान्याची महागाई जवळच्या काळात लक्षणीय रितीने कमी होण्याची शक्यता आहे. कूड तेलाच्या अस्थिर किंमती, विशेषतः सप्टेंबर मध्यापासून त्यातील वाढ पंपांवरील किंमतींचा उच्चांक गाठत असून, त्यामुळे वाहतुक खर्चात/किंमतींमध्ये वाढ होऊन, मालवस्तू सेवांच्या फुटकळ किंमतींवरही परिणाम होण्याचा धोका आहे. शिल्लकेच्या बाजूस, महागाई वरील दृष्टिकोन/भावी चित्र सुधारले असून, 2021-22 साठीच्य महागाईचे प्रक्षेपण, 40 बीपीएस पासून 5.3% पर्यंत खाली असे सुधारित करण्यात आले आहे.

68. ह्या पार्श्वभूमीवर, आर्थिक पूर्वावस्था येण्याची प्रक्रिया अजूनही नाजुक असून विकासाची मुळेही अद्याप घट्ट न झाल्याने, सातत्याने आर्थिक आधार देणे आवश्यक असल्याचे वाटत आहे. गेल्या काही महिन्यांमध्ये एकूण मागणीला आधार देणारी बाह्य परिस्थिती, विविध कारणांमुळे बदलू शकते. जसे, जंतुसंसर्गात वाढ, पुरवठ्यातील साथ-संबंधित अडथळे, सेमीकंडक्टर्ससारख्या महत्त्वाच्या भागांचा तुटवडा, व गॅस किंमतींमधील वाढ. कायम उदयोन्मुख व गतीशील वातावरणात, ही साथ अजून संपली नसल्यासह अनेक अनिश्चितता असलेल्या ह्या चित्राबाबत, आर्थिक कार्यकृती पूर्वावस्था प्राप्त करत असताना टिकून राहण्याचा व चालूच राहण्याचे लक्षण दाखवतच राहतील ह्याची आपण खात्री करून घेतली पाहिजे. ह्या आणीबाणीच्या वेळी, कोणतीही फाजील/गैर आश्चर्ये टाळण्यासाठी, आपल्या कार्यकृती ह्या संथ, कॅलिब्रेटेड, योग्य वेळी, व योग्य प्रकारे कळविण्यात आलेल्या असल्या पाहिजेत. आपण एका अत्यंत वादळी/खळबळीच्या प्रवासानंतर आता कुठे किना-यावर पोहोचत आहोत आणि अशा आणीबाणीच्या वेळी आपली बोट हळविणे/झुकविणे परवडणारे नाही. किना-यापलिकडील प्रवास करण्यासाठीही आपण सुरक्षितपणे

किना-यावर पोहोचले पाहिजे. ह्यासाठी, एमपीसीच्या ऑगस्ट-2021 च्या सभेत सांगितल्याप्रमाणे, धोरणाचा दर न बदलण्याच्या व समावेशक पवित्रा सुरु ठेवण्याच्या बाजूने मी मतदान करित आहे. त्याचबरोबर, काही कालानंतर, कोणत्याही अडथळ्याशिवाय सीपीआय महागाई 4% वर परत आणण्याचे लक्ष्य आपण ठेवले पाहिजे.

प्रेस प्रकाशन: 2021-2022/1086

(योगेश दयाल)
मुख्य महाव्यवस्थापक